

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглядається проблема реалізації духовного виміру євроінтеграційної стратегії Української держави. Відзначається особлива роль у цьому процесі релігійного чинника. Аналізуються труднощі, котрі перешкоджають йому успішно виконувати свою об'єднавчу функцію на шляху просування України до європейської спільноти. Основним результатом дослідження є твердження, що європейська інтеграційна модель ґрунтується на релігійній ідеї християнської (дності, яка набула власного папітико-економічного сенсу.

Ключові слова: *євроінтеграція, релігійний чинник, міжконфесійні суперечності, державно-церковні відносини.*

Роль релігійного чинника у контексті європейського поступу) Української держави не можна подати у вигляді чітко визначеного математичного алгоритму. Тому завданням статті є спроба дати відповідь на запитання: «Які перешкоди не дозволяють релігійному чиннику породжувати ту суспільну якість, котра сприятиме успішному просуванню України до ЄС?» Сьогодні ведеться багато розмов про політичну, економічну військову інкорпорацію Української держави у європейський контекст. Але натомість майже не згадується (а якщо і згадується, то тільки побіжно) про місце власне культурних факторів - релігії, мови, моралі, традицій тощо - в реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави. Відсутність належної уваги до духовного виміру євроінтеграції не лише збіднює, звужує розуміння процесу просування України до ЄС, але і є його істотною перешкодою. В умовах національного поступу ігнорування гуманітарної складової європейського курсу нашої країни неприпустиме.

У контексті вищесказаного автор хотіла б акцентувати увагу саме на конфесійній сфері соціуму, адже вона також мусить допомогти процесу євроінтеграції України в усіх можливих аспектах: інституційному, комунікативному, нормативно-правовому), соціально-харитативному і навіть богословському. Адже специфіка релігійно-церковного буття суспільства, вплекана потребами нації у власній конфесійній структурі, суттєво допомагає етнічній спільноті усвідомити власну національну

ідентичність, самоощність та самодостатність, а, відтак, є могутнім чинником розбудови національної держави як повноправного і рівноправного суб'єкта міжнародних відносин.

Чому ж на сьогодні інтегруючий потенціал релігійного фактору не використовується належним чином у євроінтеграційних процесах України? Відповідь на це питання - в історичному минулому нашої країни. Після поглинання в 1686р. Московською патріархією Київської митрополії релігійно-церковна сфера українського суспільства зазнала значної модифікації - і не в кращий бік. Розпочалося нищення конфесійного плюралізму, віротерпимості й толерантності, притаманних національному православ'ю; також зазнала ліквідації демократична організація, якої дотримувалася Українська православна церква. Остання перетворилася у складі РПЦ на частину державного апарату, ідеологічний підмурок самодержавства.

Державна політика щодо релігії й церкви в Україні є не органічно-діалектичною, а формально-ситуативною. Органи влади або демонструють своє «непересічне» ставлення до релігійних організацій шляхом показової участі власних представників у різноманітних духовно-світських форумах, публічних нагород церковних ієрархів за «видатні заслуги перед суспільством», або ж у певні історичні моменти (як-то у переддень парламентських чи президентських виборів) намагаються умилювати конфесійні об'єднання численними поступками в обмін на їхню підтримку. «Політики. - зазначається в одній із монографій НІСД. - намагаються заручитися підтримкою релігійних організацій, оскільки віруючі останніх - це солідний потенційний електорат, а церковні інституції в обмін на голоси своїх прихожан вимагають від партійних лідерів (у разі успіху) гарантій по забезпеченню власних інтересів і потреб» [5, с. 160].

Очевидним на думку автора є те, що Україні на шляху просування до Європи явно не вистачає Помісної Православної Церкви - могутньої духовно-ідейної опори Українського народу у справі розбудови громадянського суспільства та зміцнення авторитету нашої держави на міжнародній арені. Така церковна структура, дійсно, спроможна і в сучасному світі бути захисником національних інтересів та справжнім виразником патріотичних почуттів своєї нації. Важливо, що розуміння ролі релігійних чинників є у різних політичних сил України [1]. Однак декларації українських політиків суттєво розходяться з їхніми реальними справами. Саме різні політичні переконання перешкоджають національній еліті розглядати питання щодо утвердження Помісної Православної Церкви в Україні як спільну справу. За такої ситуації виконувати роль духовного фундаменту Українського народу повною мірою не спроможна жодна з релігійних інституцій, представлених на національних теренах.

Релігійний чинник, як важлива складова духовного самоствердження народу, відсувається на задній план, а тому його функціональний потенціал не враховується під час розробки різних стратегій державного розвитку.

Міжконфесійні конфлікти і суперечності також спричинюють ізоляцію релігійних об'єднань України на міжнародній арені. Йдеться про те, що українські церкви та деномінації радше постають не суб'єктами, а об'єктами міжнародної діяльності. Жодна з найбільших релігійних інституцій країни не є самостійним членом представницьких конфесійних структур європейського і світової масштабу.

Звичайно, не можна взагалі заперечувати існування культурного міжконфесійного спілкування за участю конфесій на поточний момент. Воно має місце. Але досить обмежене, оскільки здійснюється на приватному рівні, часто лише окремими релігійними організаціями. Практично відсутня в такій діяльності координація з іншими громадськими організаціями і державними органами. Наприклад, Закарпатська реформатська церква є членом Конференції Європейських Церков та Лоєнбергської угоди. Проте щодо успіхів її діяльності в межах цієї організації мало хто чув. Отож, і результати її незначні.

На етапі сучасного розвитку Європи, а особливо після безпрецедентного розширення ЄС у 2004 році та набуття чинності Лісабонського договору у 2009-му. інтеграційні процеси в Європі вступили в нову фазу. Тому виявлення та аналіз факторів, що впливають на їх динаміку та телеологічний сенс є наразі актуальним завданням.

Саме дослідження місця релігійного чинника в еволюції Євросоюзу може дати відповідь на питання про стратегічну мету європейського проекту і про шляхи та межі його розвитку. Але слід зазначити, що, на жаль, більшість економістів і політологів, як правило, не вказують релігійного чинника у числі мотивів створення і розвитку Європейського Союзу. Втім, якщо оцінювати його вплив на економічну інтеграцію країн Західної Європи з позицій соціального конструктивізму, стає очевидно, що цей фактор можна віднести до фундаментальних, і навіть світоглядних, оскільки він:

- а) має довгостроковий характер;
- б) впливає на систему суспільних цінностей економічних суб'єктів;
- в) у процесі розвитку генерує «вторинні суспільні ефекти», які в сукупності складають основу західноєвропейської інтеграційної моделі.

З вищенаведеного видно, що прагнення європейців до єднання, яке з новою силою появилось на післявоєнних руїнах у другій половині ХХ століття, ґрунтувалося на усвідомленні інтеграційної сили християн-

ських принципів. Відстоюючи важливість ідейної основи Євросоюзу, Кадрі КаанРенда вказує, що наріжним каменем ЄС з часів його народження виступають сформовані в лоні християнства принципи ліберальної демократії, поваги до прав людини і основних свобод, верховенства права [9]. Хосе Казанова звертає увагу на особливе значення утворення ЄЕС з точки зору примирення між католиками і протестантами у християнській демократії [7].

У своїй класичній праці «Протестантська етика і дух капіталізму» Макс Вебер стверджує, що релігія відіграє важливу роль у економічному розвитку європейських країн. Реформація, на думку Вебера, завдяки релігійній ідеї сформувала нову економічну систему. Саме протестантський дух капіталізму «винен» у тому, що людство досягло сьогодні такого величезного розвитку [2, с. 77-81]. На підставі цієї тези М. Вебера багато вчених роблять висновок, що сучасна модель економічної інтеграції країн ЄС (конфедеративна, ліберальна, секулярна) є наслідком «економічного панування» протестантських країн, «перемоги» протестантської релігійної етики над католицькою, і

при цьому історичний вплив європейських релігійних меншин (православної, іудейської та мусульманської) взагалі не береться до уваги.

Тим часом розвиток економічної науки йде шляхом залучення нових даних, розширення меж, поглиблення та вдосконалення методології досліджень. Зокрема, довгострокова історична ретроспектива дозволяє під дещо іншим кутом розглянути твердження М. Вебера і суттєвим чином змінити традиційне уявлення про історико-культурні корені євроінтеграційної економічної моделі. Маючи змогу обробляти колосальні масиви статистичних даних, що її надали сучасні інформаційні та комунікаційні технології, вчені-конструктивісти довели, що вплив релігійних вірувань на економічний розвиток має не лінійний, а складний диференційно-мультиплікативний характер. При визначенні механізму впливу релігійного фактору на економічне середовище в країнах Європи слід зважати на те, що він може бути прямим, опосередкованим та інституційним і виступати як первинним фактором зміни економічного стану країн, так і вторинним. Для дослідження особливостей впливу різних релігійних систем на процеси інтеграції необхідно порівняти базові мотивації, що вони надають економічним процесам. Це дає змогу зробити представлений на рисунку I порівняльний аналіз, який був розроблений на основі робіт В. Т. Рязанова [3], И. Г. Сарданашвили [4], Л. А. Хайловой [6, с. 12-15].

Рис. 1. Механізм впливу релігійною фактору на економічне середовище ширше країн Європи основних релігійних орієнтацій

Не можна ігнорувати і того, що визначальним мотивом будь-якого соціально-політичного об'єднання виступає ідентичність. Очевидно, що релігія часто була і продовжує бути важливим компонентом багатьох ідентичностей. Флоріан Груш і Анетта Шнабель на основі власного дослідження зробили висновок, що релігія виступає важливим чинником інтеграції в якості маркера ідентичності, але вона по різному впливає на інтеграційні процеси на офіційному рівні і на рівні громадян ЄС, що відображається у різних концепціях і у різній динаміці [8].

Отже, європейська інтеграційна модель ґрунтується на релігійній ідеї християнської єдності, яка набула власного політико-економічного сенсу. При цьому кожна з трьох головних християнських конфесій - католицизм, східне православ'я і протестантизм - розробила власні форми християнського універсалізму. До прикладу, римо-католицька церква підтримує централізовану модель європейської інтеграції, проводячи паралель з духовною єдністю «Християнського світу» контрольованого римським понтифіком. Крім того, на думку католиків, національні держави не здатні забезпечити прийняття адекватних рішень у випадках, коли проблема виходить на рівень вище державного, і де національні інтереси можуть бути зважені проти блага міжнародною співтовариства. Протестантизм, навпаки, зі страху втратити національну державу в якості гаранта індивідуальної свободи відстоює конфедеративну, або у випадку співпраці у соціальній та економічній сферах - федеративну модель інтеграції, і в принципі не докладає зусиль щодо політичної єдності. Протестантський індивідуалізм природним чином гальмує поглиблення інтеграційних процесів. Православ'я традиційно спирається на ідею соборності, в основу якої покладені колегіальність у прийнятті рішень і колективні зусилля у процесі їх реалізації. Ця окрема цивілізаційна модель європейської інтеграції передбачає підтримання духовно-ідеологічної єдності та уніфікації принципів і норм, зберігаючи при цьому поліцентричні структури управління та сприяючи розвитку широкої різноманітності організаційних форм.

У Європі бачать Україну, яка стабільно розвивається, твердо дотримуючись цінностей демократії і свободи для всіх громадян без винятку. Йдеться не лише про політичний та економічний аспекти, але й про духовний та культурний. Забезпечення сталого розвитку суспільства в усіх аспектах - така вимога ЄС до країн-претендентів на членство у Євросоюзі. Тому демократичне правове впорядкування власного конфесійного простору набуває для України значимості одного із ключових завдань у загальному контексті європейського поступу.

Резюмуючи вищевикладене, можна стверджувати, що духовна ідентифікація українців із сім'єю європейських народів проходить

надзвичайно повільно. Водночас надмірна політизація й конфліктогенність розвитку релігійного середовища перешкоджає Українській державі впевнено реалізувати євроінтеграційну стратегію.

Список використаних джерел:

1. Богатирьова Р. Національний прагматизм, або Есей про майбутнє України // Дзеркало тижня. 20(17. - .V° 3 1632). - 27 січня-2 лютого.
2. Вебер М Протестантська етика і дух капіталізму Макс Вебер; перекл. з нім. О Погорілого. —К.: Основи, 1994. - 261 с.
3. Рязанов В. Т. Роль релігійної етики в формуванні етно-економічних (національних) систем господарювання. // Проблеми сучасної економіки. - № 3 (27), 2010 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rn-ecopornu.ru/art.php?nArtId=2069>
4. Сарданашивили И. Г Особенности современной экономической мысли католицизма. - М, 1999 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://istina.msu.ru/media/publications/books/232/d84/2479050/Chaplygina 1 .pdf>
5. Стратегії розвитку України: теорія і практика. - А.. НІСД, 2002. - 864 с.
6. Хацова А. Конфесійне ставлення до праці: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 09. 00. II социальная философия, Людмила Алексеевна Хацова. - М.. 2012. -24 с.
7. Casanova J Religion. European secular identities, and European integration I José Casanova // Transil-Europäische Revue. - 29.07.2013. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.eurozine.com/articles/2013-07-29-casanova-cn.html>
8. Grutsch F, Schnabel A The. ambiguous Roles of Religion: The European Integration Project as a Multilevel Case. i Florian Grutsch and Annette Schnabel // Interdisciplinary Journal of Research on Religion. -2013 I blume 9, Article 7. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.religjournal.com/articles/article_id.php?id=75
9. Renda K K Understanding the European Integration through the Ideational Factors I Kadri Kaan Renda / Cezran International - 08.09.2012. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eesran.org>

Viktoria Kucher

RELIGIOUS FACTORS OF EUROPEAN INTEGRATION

This article analyzes the problem of realization of the spiritual dimension of European integrations strategy of Ukrainian state. Special role in this plays religious factor The difficulties that prevent to perform successfully its unifying function on the way to Ukraine in the European Community are analyzed. The main result of the study is to claim that the European integration model is based on religious ideas of Christian Unity, which came into its own political and economic sense.

Keywords: European integration, the religious factor, inter-confessional conflicts, church-state relations.